

Penerokaan Jenis Cetakan Mono Di Malaysia: Satu Analisis

Mazlan Hj. A. Karim dan A. Rahman Hj. Mohamad
Pusat Pengajian Seni, Universiti Sains Malaysia

mazlankarim72@yahoo.com

ABSTRAK

Perbincangan berkaitan penghasilan karya seni cetak khususnya di Malaysia jarang mendapat perhatian untuk dibincangkan secara mendalam dalam konteks sejarah perkembangan seni cetak itu sendiri. Penulisan ini merupakan cetusan dan rentetan daripada pengamatan penulis terhadap karya-karya cetakan mono yang dipamerkan menerusi Pameran Seni Cetak: Ekspresion of Idea and Creativity yang diadakan di Muzium Seni Asia, Universiti Malaya pada 23 Februari hingga 22 Mac 2010. Pameran tersebut memberikan fokus kepada cetakan tradisional seperti monoprin, cetakan kayu, sutera saring dan *etching*. Berlaku permasalahan '*misconcept*' yang merujuk aspek teknikal membezakan antara dua jenis cetakan mono itu, seolah-olah kurang difahami oleh sebilangan pengkarya. Objektif penulisan ini ialah untuk memperinci dan membincangkan secara ilmiah bersandarkan sejarah perkembangan penerokaan pelukis terhadap aspek teknikal. Beberapa pelukis seni cetak kontemporari tanahair telah dipilih sebagai rujukan seperti Ponirin Amin, Juhari Said dan Rosiah Md. Noor. Mereka antara pelukis seni cetak selain daripada pelukis awal dalam sejarah perkembangan seni lukis Malaysia yang turut menerokai jenis cetakan mono ini seperti Lee Jor For, Seah Kim Joo dan TK Karan. Metodologi yang digunakan adalah gabungan antara kaedah pustaka dan kerja lapangan. Data sekunder diperolehi menerusi data bertulis dan gambar daripada pelbagai sumber bercetak seperti buku, majalah, katalog pameran dan juga sumber internet. Data-data kerja lapangan diperolehi menerusi kajian kes iaitu pemerhatian dan temu bual secara '*in-depth*'. Dapatan kajian mendapati terdapat perbezaan dari segi reka bentuk, teknik dan hasil cetak atau impression antara monotaip dan monoprin. Berlaku juga penerokaan terhadap bentuk karya cetakan mono yang lazimnya bersifat dua dimensi iaitu transisi dua dimensi kepada tiga dimensi menerusi aplikasi beberapa kaedah seperti *casting* dan *paper pulp*.

Kata Kunci: Cetakan Mono, Hasil Cetak dan Penerokaan

Pengenalan

Penulisan berkaitan penghasilan karya seni cetak khususnya di negara kita jarang mendapat perhatian untuk dibincangkan secara mendalam dalam konteks sejarah perkembangan seni cetak itu sendiri khususnya di Malaysia. Penulisan ini merupakan cetusan dan rentetan daripada pengamatan penulis terhadap karya-karya cetakan mono yang dipamerkan menerusi Pameran Seni Cetak: Ekspresion of Idea and Creativity. Pameran tersebut menurut catatan Ahmad Ghazie Ibrahim dan Suzlee Ibrahim (2010:2) adalah anjuran pertama Universiti Malaya yang diadakan di Muzium Seni Asia, Universiti Malaya pada 23 Februari hingga 22 Mac 2010. Pameran ini memberikan fokus kepada cetakan tradisional seperti monoprin, cetakan kayu, sutera saring dan *etching*. Sebanyak 80 karya dipamerkan hasil gabungan pelukis-pelukis dari kalangan pelajar dan pensyarah seni Universiti Malaya, Akademi Seni Budaya dan Warisan Kebangsaan, Universiti Teknologi Mara dan Universiti Tuanku Abdul Rahman. Penulis juga membuat pemerhatian terhadap karya-karya cetakan mono

yang dipamerkan di pelbagai pameran solo dan juga kumpulan sejak 1990-an.

Penulisan ini adalah penjelasan secara '*descriptive*' bagi memperjelas dan juga menghurai dari dua sudut iaitu sejarah dan aspek teknikal. Penulis dapati beberapa aspek penting yang membezakan antara dua jenis cetakan mono itu, seolah-olah kurang difahami oleh sebilangan pengkarya. Walaupun jumlahnya tidak banyak tetapi '*misconcept*' ini seharusnya diperincikan dan penulis berpendapat bahawa adalah penting untuk karyawan seni yang ingin menghasilkan karya cetakan mono dapat memahami secara serius sejarah dan aspek teknikal jenis cetakan mono. Penulis berpendapat bahawa '*misconcept*' ini perlu dibincangkan secara ilmiah bersandarkan sejarah perkembangannya dan juga aspek teknikal. Ironinya, perkembangan penghasilan jenis cetakan mono ini telah bermula di Malaysia sejak sebelum merdeka lagi. Malah,

pendekatan ini masih dan masih mendapat perhatian karyawan muda Malaysia di abad ke 21.

Berdasarkan pengalaman itu, penulisan ini memfokuskan kepada analisis terhadap perbezaan teraan atau 'impression' yang merupakan elemen penting yang menjadi ciri utama yang membezakan antara jenis cetakan monotaip dengan cetakan monoprin. Data-data yang dibincangkan merupakan dapatan kajian penulis di peringkat sarjana iaitu menerusi temu bual, pemerhatian dan juga rujukan pustaka. Menerusi penulisan ini, penulis telah merujuk beberapa pelukis seni cetak yang menyampaikan idea mereka menerusi pendekatan cetakan monoprin. Antaranya seperti Ponirin Amin, Juhari Said dan Rosiah Md. Noor.

Kesan Cetakan: Penerokaan Menerusi Monotaip Versus Monoprin

Penerokaan dalam konteks penciptaan karya seni tampak sepertimana petikan Zanita Anuar (1997:14) menerusi huraian daripada Panel Hakim Bakat Muda Sezaman 1985 bermaksud "...bahawa sungguhpun kesedaran dan pengetahuan mengenai perkembangan dan pencapaian am dikehendaki untuk mengukur dan mengenal kualiti penerokaan sebagai suatu ukuran. Dalam konteks ini tegasan hendaklah diberi mengenai sikap terhadap bahan. Sikap ini menyarankan bahawa seseorang itu tidak menerima amalan dan norma yang diterima bulat-bulat sahaja, tetapi sentiasa berusaha dengan sendiri mengenai konsep atau elemen formal, bahan, proses dan sebagainya, dengan tujuan mendapatkan kesan tampak dan kemungkinan pernyataan." Oleh itu, istilah 'penerokaan' yang digunakan dalam penulisan ini ialah merujuk kepada sikap pelukis seni cetak yang tidak menerima amalan dan norma terhadap prinsip dan etika seni cetak tradisi semata-mata. Dalam konteks penulisan ini, penerokaan merujuk kepada eksplorasi pelukis seni cetak terhadap bahan, teknik dan idea sepertimana berlaku sejak bermulanya penghasilan karya cetakan mono sekitar 1960-an hingga kini. Menurut Gabor Peterdi (1980:245-246) menjelaskan bahawa seni cetak juga berlaku perubahan sepertimana bidang seni yang lain seperti catan. Pelukis sentiasa melakukan percubaan terhadap potensi teknik cetakan ke satu tahap lain. Beliau menegaskan bahawa "*Instead, trends that started many years ago have become more sophisticated and have changed in emphasis. In printmaking, just as all the other arts, there are attempts to push the techniques beyond its limits. These attempts usually succeed only in forcing philosophical confrontation with the basic concept and definition of the printed image. When is a print not a print any more?*" (Gabor Peterdi, 1980:244).

Dalam perkembangan mutakhir seni cetak secara global, penulis tertarik dan bersetuju dengan kenyataan Richard Noyce (2006:21) bahawa "*Printmaking has had a long history and has rightly earned its proper place within the world of cultural achievement. The traditional skills and techniques will not be lost; indeed they will develop, and will likely take on new forms as they do so. The*

fascination with the creation of such forms will continue to absorb the interest of students, often to the point of obsession. But at the same time the new techniques will continue to develop at the rapid pace and will take their place alongside such traditional forms. There is likely to be a continuing cross-fertilisation of ideas and fusions of technique and his will be to the good of printmaking, adding new ways of making a multiple image and strengthening those processes that already exist."

Glosari Seni Lukis (1996:86) mencatatkan istilah 'Impression' juga disebut dalam bahasa Melayu sebagai 'teraan' didefinisikan sebagai **hasil cetak** yang ditera. Manakala Michel Milot (1981:9) iaitu 'impressed' atau kesan yang diperolehi menerusi permukaan mudah olah seperti kayu. Andre Beguon (1981:249) pula menjelaskan 'impression' ialah terminologi dalam cetakan bermaksud "..., an impression is any print taken from a particular block, plate, etc. The word may be qualified to indicate the type of impression, e.g. "natural" impression, pale impression, etc.". Menurut Susan Lambert (2001:92) 'impression' bermaksud 'the term used to refer to any print taken from metal, stone and wood. By association it is often used to refer to a screenprint although technically it is not an accurate description. Manakala Rosalind Ragans (2005:48) menjelaskan "printmaking is a process in which an artist repeatedly transfers an original image from one prepared surface to another. Paper is often the surface to which the printed image is transferred. **The impression created on a surface by the printing plate is called a print**". Berdasarkan beberapa definisi tadi, jelaslah bahawa teraan yang merujuk kepada hasil cetak merujuk kepada kesan-kesan yang diperolehi menerusi blok atau matrik yang dicetak ke atas permukaan kertas. Kesan-kesan tersebut menurut Ponirin Amin (1995: Tanpa Mukasurat) merupakan bahasa asas kepada seni cetak iaitu merujuk kepada kesan-kesan jalinan (*marks*), garisan, bentuk, rupabentuk, jalinan, ton dan sebagainya. Ia boleh didapati dari pelbagai permukaan alam benda dan buatan manusia. Maka adalah wajar kesan-kesan tersebut diketahui dahulu sebagai suatu kaedah meningkatkan perbendaharaan tampak. Kewajaran saranan Ponirin Amin itu, mempunyai signifikan tersendiri sepertimana penegasan Peter Green (1964:8) iaitu proses mengenal sifat permukaan pada bahan alam semulajadi akan meningkat daya persepsi pelukis terhadap bahan itu sendiri "...make us more aware of nature and character of each particular surface of form. The capacity of such prints to develop perception through such visual evidence is important." Malah dari sudut estetika, keindahan karya seni cetak atau 'the beauty of prints' itu terpapar menerusi kualiti-kualiti garisan dan jalinan di atas bahantara kertas tadi yang merupakan daya tarikan utama berbanding disiplin seni visual lain sepertimana menurut Bernard S. Myers (1963:189).

Lazimnya, hasil cetak dalam seni cetak tradisi adalah bersifat dua dimensi yang dihasilkan menggunakan dakwat cetak menerusi kaedah tertentu seperti kaedah timbulan dan intaglio. Namun begitu, hasil cetak yang diperolehi menerusi pendekatan acuan atau 'mould' yang menghasilkan hasil cetak bersifat tiga dimensi sebenarnya

